

ΒΡΑΒΕΙΟ GONCOURT 2023

ΖΑΝ-ΜΠΑΤΙΣΤ ΑΝΤΡΕΑ

ΝΑ
ΤΗΝ
ΠΡΟΣΕΧΕΙ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΗΝΑ ΠΑΤΕΡΑΚΗ-ΓΑΡΕΦΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΖΑΝ-ΜΠΑΤΙΣΤ ΑΝΤΡΕΑ

Να την προσέχει

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Μήνα Πατεράκη-Γαρέφη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη — Ξένη λογοτεχνία
Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία — 630
Ζαν-Μπατίστ Αντρέα, *Να την προσέχει*
Jean-Baptiste Andrea, *Veiller sur elle*
Μετάφραση: Μήνα Πατεράκη-Γαρέφη
Υπεύθυνη έκδοσης: Σταύρη Ιωαννίδου
Επιμέλεια-διόρθωση: Ιωάννα Ανδρέου
Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης
Copyright© L'Iconoclaste, Paris, 2023

This edition is published by arrangement with L'Iconoclaste in conjunction with its duly appointed agents Books And More Agency #BAM, Paris, France and Ersilia Literary Agency. All rights reserved

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ
(Εκδόσεις Πατάκη), 2023

Πρώτη έκδοση στη γαλλική γλώσσα από τις εκδόσεις L'Iconoclaste,
Παρίσι 2023

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Φεβρουάριος 2025
ΚΕΤ Ζ364 ΚΕΠ 7/25
ISBN 978-618-07-1077-9

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΕΙΝΑΙ ΤΡΙΑΝΤΑ ΔΥΟ. Τριάντα δύο που κατοικούν ακόμη στο αβαείο αυτή τη φθινοπωρινή ημέρα του 1986, στην άκρη ενός δρόμου που κάνει όποιον τον παίρνει να χλωμιάζει. Χίλια χρόνια, τίποτα δεν έχει αλλάξει. Ούτε η τραχύτητα ούτε ο ίλιγγος του δρόμου. Τριάντα δύο καρδιές στιβαρές –πρέπει να είναι όταν ζουν κουρνιασμένες στο χείλος του κενού–, τριάντα δύο κορμιά που υπήρξαν επίσης στιβαρά, στα νιάτα τους. Σε λίγες ώρες, θα είναι κατά έναν λιγότεροι.

Οι αδελφοί σχηματίζουν κύκλο γύρω από αυτόν που φεύγει. Υπήρξαν πολλοί τέτοιοι κύκλοι, πολλά αντίο, από τότε που η Σάκρα* ορθώνει τους τοίχους της πάνω από τους μοναχούς. Υπήρξαν πολλές στιγμές χάριτος, αμφιβολίας, σωμάτων αμυντικά στυλωμένων κόντρα στη σκιά που έρχεται. Υπήρξαν και θα υπάρξουν κι άλλες αναχωρήσεις, περιμένουν λοιπόν υπομονετικά.

Αυτός ο ετοιμοθάνατος δεν είναι σαν τους άλλους. Είναι ο μόνος σε τούτους τους χώρους που δεν έχει προφέρει όρκους μοναχισμού. Ωστόσο του έχουν επιτρέψει να μένει εκεί επί σαράντα χρόνια. Όποτε υπήρξε αμφισβήτηση, ερωτήματα, ένας άντρας με πορφυρό ένδυμα,

---

* Πρόκειται για τη Σάκρα ντι Σαν Μικέλε, γνωστή από το Όνομα του ρόδου του Ουμπέρτο Έκο. (Σ.τ.Μ.)

ποτέ ο ίδιος, ήρθε να αποφανθεί: *Μένει*. Είναι μέρος του τόπου, εξίσου σίγουρα με το περιστύλιο της μονής, τους κιονές του, τα ρωμαϊκά του κιονόκρανα, που η συντήρησή τους οφείλει πολλά στο ταλέντο του. Λοιπόν ας μην παραπονιόμαστε, πληρώνει τη διαμονή του σε είδος.

Μόνο οι γροθιές του εξέχουν απ' την καφέ μάλλινη κουβέρτα, από κάθε πλευρά του κεφαλιού, ένα παιδί ογδόντα δύο χρονών στο έλεος κάποιου εφιάλτη. Το δέρμα είναι κίτρινο, έτοιμο να σκιστεί, περγαμηνή τεντωμένη πάνω σε γωνίες πολύ αιχμηρές. Το μέτωπο γυαλιστερό, στιλβωμένο από έναν λιπώδη πυρετό. Αναπόδραστα η δύναμή του έπρεπε κάποτε να τον εγκαταλείψει. Κρίμα που δεν έχει απαντήσει στις ερωτήσεις τους. Ένας άντρας έχει δικαίωμα στα μυστικά του.

Εξάλλου, έχουν την αίσθηση ότι ξέρουν. Όχι τα πάντα, αλλά το βασικό. Ενίοτε, οι γνώμες δίστανται. Για να ξεγελάσουν την ανία, ανακαλύπτουν μέσα τους εξάρσεις κουτσομπολιού. Είναι εγκληματίας, αποσχηματισμένος, πολιτικός πρόσφυγας. Μερικοί λένε ότι κρατείται παρά τη θέλησή του –η θεωρία δεν ευσταθεί, τον έχουν δει να φεύγει και να ξαναρχεται–, άλλοι βεβαιώνουν ότι είναι εκεί για την προσωπική του ασφάλεια. Κι έπειτα η πιο δημοφιλής εκδοχή, και η πιο μυστική, διότι εδώ ο ρομαντισμός δεν εισχωρεί παρά λαθραία: βρίσκεται εδώ για να την προσέχει. Εκείνη που περιμένει, στη μαρμαρίνη νύχτα της, μερικές εκατοντάδες μέτρα απ' το μικρό κελί του. Όλοι οι μοναχοί της Σάκρα την έχουν δει μία φορά. Όλοι θα ήθελαν να την ξαναδούν. Θα έφτανε να ζητήσουν την άδεια απ' τον πατέρα Βιντσέντσο, τον ηγούμενο, αλλά λίγοι τολμούν να το κάνουν. Από τον φόβο, ίσως, των ασεβών σκέψεων που έρχονται, όπως φημολογείται, σε όσους την πλησιάζουν από πολύ κοντά. Και ασεβείς

σκέψεις οι μοναχοί έχουν έτσι κι αλλιώς αρκετές, όταν καταδιώκονται, στην καρδιά της νύχτας, από όνειρα με πρόσωπο αγέλου.

Ο ετοιμοθάνατος παλεύει, ανοίγει τα μάτια, τα ξανακλείνει. Ένας από τους αδελφούς ορκίζεται ότι διάβασε μέσα τους χαρά – απατάται. Ακουμπάνε ένα δροσερό πανί στο μέτωπό του, στα χείλη του, απαλά.

Ο άρρωστος σαλεύει πάλι και, για μια φορά, όλοι συμφωνούν.

Κάτι προσπαθεί να πει.

ΑΣΦΑΛΩΣ ΚΑΙ ΚΑΤΙ προσπαθώ να πω. Είδα τον άνθρωπο να πετάει, όλο και πιο γρήγορα, όλο και πιο μακριά. Είδα δύο πολέμους, έθνη να καταρρέουν, μάζεψα πορτοκάλια στη Σάνσετ Μπούλεβαρντ, δηλαδή πιστεύετε πως δεν έχω κάτι να διηγηθώ; Συγγνώμη, είμαι αχάριστος. Με ντύσατε, με ταΐσατε, ενώ δεν είχατε τίποτα, ή έστω λιγοστά, όταν αποφάσισα να κρυφτώ ανάμεσά σας. Αλλά έχω σιωπήσει πολύ καιρό. Κλείστε τα παντζούρια, το φως με πληγώνει.

Σαλεύει. Κλείστε τα παντζούρια, αδελφοί μου, το φως μοιάζει να τον ενοχλεί.

Οι ίσικιοι που με προσέχουν κόντρα στο φως, σ' έναν ήλιο του Πιεμόντε, οι φωνές που ηχούν απαλές στο πλησίον του ύπνου. Όλα έγιναν τόσο γρήγορα. Μόλις μία εβδομάδα πριν μ' έβλεπαν ακόμη στον λαχανόκηπο, ή πάνω σε μια σκάλα, υπήρχε πάντα κάτι να επισκευάσω. Με αργό ρυθμό λόγω της ηλικίας, αλλά αν σκεφτείς ότι κανείς δε θα είχε στοιχηματίσει επάνω μου στη γέννησή μου, ήταν λογικό να προκαλώ τον θαυμασμό. Κι έπειτα ένα πρωί δεν μπόρεσα να σηκωθώ. Διάβασα στα βλέμματα ότι ήταν η σειρά μου, ότι σε λίγο θα χτυπούσαν την καμπάνα και θα με μετέφεραν στον μικρό κήπο απέναντι στο βουνό, όπου οι παπαρούνες φυτρώνουν αιώνες τώρα πάνω σε αβάδες, χρωματογράφους, ψάλτες και καντηλανάφτες.

Είναι στα τελευταία του.

Τα παντζούρια τρίζουν. Σαράντα χρόνια που είμαι εδώ, έτριζαν πάντα. Σκοτάδι, επιτέλους. Σκοτάδι όπως στο σινεμά – που το είδα να γεννιέται. Ένας ορίζοντας άδειος, στην αρχή τίποτα. Μια επίπεδη επιφάνεια εκτυφλωτική που, όσο την κοιτάζω επίμονα, η μνήμη μου την κατακλύζει με σκιές, με σιλουέτες που γίνονται πόλεις, δάση, άνθρωποι και ζώα. Προχωρούν, κατασκηνώνουν στο προσκήνιο, οι ηθοποιοί μου. Αναγνωρίζω μερικούς, δεν έχουν αλλάξει. Θεσπέσιοι και γελοίοι, λιωμένοι στην ίδια υψικάμινο, αδιαχώριστοι. Το νόμισμα της τραγωδίας είναι ένα σπάνιο κράμα από χρυσάφι και σκάρτο υλικό.

Είναι πλέον θέμα ωρών.

Θέμα ωρών; Ας γελάσω. Είμαι νεκρός εδώ και πολύ καιρό.

Άλλη μια δροσερή κομπρέσα. Μοιάζει να γαληνεύει.

Μα από πότε οι νεκροί δεν μπορούν να διηγηθούν την ιστορία τους;

Ο ΦΡΑΝΤΣΕΖΟΣ. Το σιχαινόμουν πάντοτε αυτό το πα-
ρατσούκλι, παρόλο που μου έχουν κολλήσει πολύ χειρό-
τερα. Όλες μου οι χαρές, όλα τα δράματά μου είναι από
την Ιταλία. Κατάγομαι από μια χώρα όπου η ομορφιά
είναι πάντα εντελώς ανυπεράσπιστη. Αν αποκοιμηθεί
πέντε λεπτά, η ασχήμια θα τη σφάξει χωρίς οίκτο. Οι
μεγαλοφυΐες γεννιούνται εδώ σαν αγριόχορτα. Τραγου-
δούν όπως σωπαίνουν, σχεδιάζουν όπως εξαπατούν, βιά-
ζουν τα σκυλιά να κατουράνε στους τοίχους των εκκλη-
σιών. Δεν είναι τυχαίο που ένας Ιταλός, ο Μερκάλλι,
έδωσε το όνομά του σε μια κλίμακα καταστροφής, την
κλίμακα της έντασης των σεισμών. Το ένα χέρι γκρεμίζει
αυτό που έχει χτίσει το άλλο, και η συγκίνηση είναι η
ίδια.

Η Ιταλία, βασιλείο μαρμάρου και σκουπιδιών. Η χώρα
μου.

Αλλά είναι γεγονός, γεννήθηκα στη Γαλλία το 1904. Οι
γονείς μου είχαν φύγει απ' τη Λιγυρία σε αναζήτηση κα-
λύτερης τύχης δεκαπέντε χρόνια νωρίτερα, νιόπαντροι.
Αντί για καλύτερη τύχη, τους είχαν βρήσει Ριταλιάνους,
τους είχαν φτύσει στα μούτρα, τους είχαν περιγελάσει
για τον τρόπο τους να ρολάρουν το ρο – ωστόσο, απ' όσο
ξέρω, η λέξη ρολάρω αρχίζει βεβαίως με ρο. Ο πατέρας
μου είχε παρά τρίχα γλιτώσει στις ρατσιστικές εξεγέρσεις

του Αιγκ-Μορτ το 1893, δύο φίλοι του είχαν απομείνει εκεί: ο γενναίος Λουτσιάνο και ο γηραιός Σαλβατόρε. Έκτοτε δεν τους μνημόνευαν ποτέ χωρίς αυτά τα επίθετα.

Κάποιες οικογένειες απαγόρευαν στα παιδιά τους να μιλούν τη γλώσσα του τόπου τους, για να μη «δείχνουν Ριταλιάνοι». Τα έτριβαν με σαπούνι Μασσαλίας με την ελπίδα να τ' ασπρίσουν λιγάκι. Στο σπίτι των Βιταλιάνι όχι. Εμείς μιλούσαμε ιταλικά, τρώγαμε ιταλικά. Σκεφτόμασταν ιταλικά, δηλαδή όλα στον υπερθετικό, όπου η επίκληση του Θανάτου ήταν συχνή, τα δάκρυα άφθονα, τα χέρια σπανίως σε ησυχία. Καταριόμασταν όπως περνούσαμε το αλάτι στο τραπέζι. Η οικογένειά μας ήταν τσίρκο, κι εμείς ήμασταν περήφανοι γι' αυτήν.

Το 1914, το γαλλικό κράτος, το οποίο είχε δείξει τόσο λίγο ζήλο για να προστατεύσει τον Λουτσιάνο, τον Σαλβατόρε και τους άλλους, δήλωσε επισήμως ότι ο πατέρας μου ήταν, χωρίς την παραμικρή σκιά αμφιβολίας, καλός Γάλλος, άξιος να στρατολογηθεί, δεδομένου ότι κάποιος δημόσιος υπάλληλος, κατά λάθος ή από παιγνιώδη διάθεση, τον είχε καταστήσει νεότερο κατά δέκα χρόνια αντιγράφοντας το πιστοποιητικό γέννησής του. Έφυγε με τα μούτρα κατεβασμένα και χωρίς λουλούδια στο τουφέκι του. Ο δικός του πατέρας είχε εγκαταλείψει τη ζωή στην Εκστρατεία των Χιλίων, το 1860.* Ο παππούς Κάρλο είχε καταλάβει τη Σικελία μαζί με τον Γκαριμπάλντι. Δεν ήταν μια σφαίρα των Βουρβόνων που τον είχε σκοτώσει, αλλά μια πόρνη του λιμανιού της Μαρσαλάς,

---

* Ξεκινώντας από τα περίχωρα της Γένοβας, με 1.000, για την ακρίβεια 1.162 εθελοντές, ο Γκαριμπάλντι καταλύει τον Μάιο του 1860 το Βασίλειο των Δύο Σικελιών, υπό την εξουσία των Βουρβόνων, και σημειώνει το πρώτο βήμα προς την ιταλική ενοποίηση. (Σ.τ.Μ.)

αμφίβολης υγιεινής, λεπτομέρεια που προτιμούσαμε να αποσιωπούμε στην οικογένεια. Ήταν πάντως νεκρός, και το μήνυμα ήταν ξεκάθαρο: ο πόλεμος σκότωνε.

Σκότωσε και τον πατέρα μου. Ένας χωροφύλακας παρουσιάστηκε μια μέρα στο ατελιέ πάνω από το οποίο κατοικούσαμε στην κοιλάδα της Μοριέν. Η μητέρα μου άνοιξε το ατελιέ κάθε μέρα για το ενδεχόμενο κάποιας παραγγελίας που ο άντρας της θα μπορούσε να τιμήσει στην επιστροφή του, θα 'πρεπε βέβαια να ξαναρχίσει να λαξεύει την πέτρα κάποια στιγμή στο μέλλον, να επισκευάζει τις γλυπτές υδρορροές, να σκάβει τις κρήνες. Ο χωροφύλακας πήρε το ύφος που απαιτούσε η κατάσταση, φάνηκε ακόμη πιο λυπημένος όταν με είδε, ξερόβηξε, εξήγησε ότι είχε σκάσει μια οβίδα και να, αυτό ήταν. Όταν η μητέρα μου, αξιοπρεπέστατη, τον ρώτησε πότε το σώμα θα επαναπατριζόταν, ψέλλισε μπερδεμένα ότι υπήρχαν άλογα στο πεδίο της μάχης, κι άλλοι στρατιώτες, ότι μια οβίδα έκανε καταστροφές και ότι, ως εκ τούτου, δεν ήξεραν πάντα ποιος ήταν ποιος, ούτε καν ποιος ήταν άνθρωπος και ποιο ήταν άλογο. Η μητέρα μου πίστεψε ότι ήταν έτοιμος να βάλει τα κλάματα, θεώρησε υποχρέωσή της να του προσφέρει ένα ποτήρι αμάρο Μπραούλιο –δεν έχω δει ποτέ Γάλλο να το πίνει χωρίς να κάνει γκριμάτσα–, κι εκείνη δεν έκλαψε παρά πολλές ώρες αργότερα.

Βεβαίως, δεν τα θυμάμαι όλα αυτά, ή τα θυμάμαι πολύ αόριστα. Ξέρω τα γεγονότα, τα αναπλάθω χρωματίζοντάς τα λίγο μ' εκείνα τα χρώματα που τώρα φεύγουν μέσα απ' τα δάχτυλά μου στο κελί όπου κατοικώ εδώ και σαράντα χρόνια στο όρος Πιρτσιριάνο. Σήμερα ακόμα –μέχρι πριν από κάποιες μέρες τουλάχιστον, όταν ήμουν ακόμα ικανός– μιλώ άσχημα τα γαλλικά. Δε μ' έχουν αποκαλέσει Φραντσέζο από το 1946 κι ύστερα.

Μερικές ημέρες μετά την επίσκεψη του χωροφύλακα, μου εξήγησε η μητέρα μου ότι στη Γαλλία δε θα μπορούσε να μου προσφέρει την εκπαίδευση που χρειαζόμουν. Ήδη η κοιλιά της στρογγύλευε από έναν αδελφό ή μια αδελφή —που δε γεννήθηκε ποτέ, ζωντανός εν πάση περιπτώσει—, και μ' έπνιξε στα φιλιά εξηγώντας μου ότι μ' έστελνε να φύγω για το καλό μου, μ' έστελνε να επιστρέψω στην πατρίδα γιατί πίστευε σ' εμένα, γιατί έβλεπε τον έρωτά μου για την πέτρα παρά τη νεαρή ηλικία μου, γιατί ήξερε ότι ήμουν προορισμένος για μεγάλα πράγματα, και μου είχε δώσει το όνομά μου γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο.

Από τα δύο βαριά φορτία της ύπαρξής μου, το όνομά μου υπήρξε αναμφίβολα το πιο ελαφρύ να το σηκώνω. Το έχω ωστόσο μισήσει με σφοδρότητα.

Η μητέρα μου κατέβαινε συχνά στο ατελιέ για να δει τον άντρα της να δουλεύει. Κατάλαβε ότι ήταν έγκυος όταν μ' ένιωσε να σκιρτώ μέσα της σ' ένα χτύπημα της γλυφίδας. Δεν είχε κάνει οικονομία στις δυνάμεις της μέχρι εκείνη τη στιγμή, βοηθούσε τον πατέρα μου να μετακινεί πελώρια μπλοκ πέτρας, πράγμα που ίσως εξηγεί τη συνέχεια.

— Θα γίνει γλύπτης, προφήτευσε.

Ο πατέρας μου βλαστήμησε, της απάντησε ότι ήταν ένα άθλιο επάγγελμα όπου τα χέρια, η πλάτη και τα μάτια φθειρόνταν πολύ πιο γρήγορα από την πέτρα και ότι, αν δεν ήσουν Μικελάντζελο, καλύτερα να τα απέφυγες όλα αυτά.

Η μητέρα μου συναίνεσε και αποφάσισε να μου δώσει μια ώθηση.

Ονομάζομαι Μικελάντζελο Βιταλιάνι.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΑ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΜΟΥ τον Οκτώβριο του 1916, συντροφιά μ' έναν μέθυσο και μια πεταλούδα. Ο μέθυσος είχε γνωρίσει τον πατέρα μου, είχε αποφύγει τη στρατολόγηση χάρη στην κατάσταση του συκωτιού του, αλλά η τροπή των γεγονότων τον έκανε να υποθέσει ότι η κίρρωσή του δε θα τον προστάτευε πια για πολύ καιρό. Στρατολογούσαν τα πιτσιρίκια, τους γέρους, τους κουτσούς. Οι εφημερίδες βεβαίωναν ότι κερδίζαμε την πατριδα, ότι ο Γερμαναράς θα ήταν σύντομα παλιά ιστορία. Στην κοινότητά μας, το νέο της προσχώρησης της Ιταλίας στους Συμμάχους, την περασμένη χρονιά, είχε γίνει δεκτό σαν υπόσχεση νίκης. Αυτοί που γύριζαν απ' το μέτωπο τραγουδούσαν άλλον σκοπό, εννοώ αυτούς που είχαν ακόμα διάθεση να τραγουδούν. Ο ιντζενιέρε Καρμόνε, που, όπως οι άλλοι Ριταλιάνοι, είχε ξύσει αλάτι στο Αιγκ-Μορτ, έπειτα είχε ανοίξει ένα μπακάλικο στη Σαβοΐα, όπου ο ίδιος κατανάλωνε μεγάλο μέρος του αποθέματός του σε κρασί, είχε λοιπόν αποφασίσει να επιστρέψει. Αν ήταν να πεθάνει, καλύτερα να το έκανε στην πατρίδα, με τα χείλη κοκκινισμένα απ' το μοντεπουλτσιάνο για να ελαφρύνει τον φόβο.

Ο δικός του τόπος ήταν το Αμπρούτσο. Ήταν ευγενικός, και δέχτηκε να με αφήσει καθ' οδόν στον θείο Αλμπέρτο. Το έκανε γιατί με λυπόταν λιγάκι κι επίσης, πιστεύω, για

τα μάτια της μητέρας μου. Τα μάτια των μητέρων είναι συχνά κάτι, αλλά οι ίριδες της δικιάς μου είχαν ένα περιέργο μπλε, σχεδόν βιολετί. Είχαν προκαλέσει περισσότερους από έναν ξυλοδαρμούς, ώσπου να βάλει ο πατέρας μου τάξη σ' όλα αυτά. Ο λιθοξόος έχει επικίνδυνα χέρια, και δεν είμαι εγώ που θα πω το αντίθετο. Ο ανταγωνισμός είχε σύντομα κοπάσει.

Η μητέρα μου έχυσε χοντρά βιολετιά δάκρυα στην αποβάθρα του σταθμού, στη Λα Πραζ. Ο θείος Αλμπέρτο, επίσης γλύπτης, θα με αναλάμβανε. Η μητέρα μου ορκίστηκε ότι θα με συναντούσε σύντομα, μόλις πουλούσε το ατελιέ και εξοικονομούσε λίγα χρήματα. Μια υπόθεση μερικών εβδομάδων, μερικών μηνών το πολύ – της πήρε είκοσι χρόνια. Το τρένο σφύριξε, έφτυσε μαύρο καπνό που τη γεύση του τη νιώθω ακόμα, και πήρε μαζί του τον μισομεθυσμένο ιντζενιέρε και τον μοναχογιό της.

Ό,τι κι αν λέμε, στην ηλικία των δώδεκα, η θλίψη δε διαρκεί πολύ. Αγνοούσα προς τα πού σκαμπανέβαζε το τρένο, αλλά ήξερα ότι δεν είχα πάρει ποτέ τρένο – ή δεν το θυμόμουν. Ο ενθουσιασμός έδωσε γρήγορα τη θέση του στη δυσφορία. Όλα έφευγαν πολύ γρήγορα. Μόλις κοίταζα μια λεπτομέρεια, ένα έλατο, ένα σπίτι, αμέσως αυτά εξαφανίζονταν. Το τοπίο δεν είναι φτιαγμένο για να σαλεύει. Ένωσα αδιαθεσία, θέλησα να το πω στον ιντζενιέρε, αλλά αυτός ροχάλιζε με το στόμα ανοιχτό.

Ευτυχώς, υπήρξε η πεταλούδα. Μπήκε στο Μοντάν, κάθισε στο τζάμι, ανάμεσα στα βουνά που παρήλαυναν και σ' εμένα. Μετά από σύντομη μάχη με το τζάμι, παραιτήθηκε και δε σάλεψε πια. Δεν ήταν καμιά ωραία πεταλούδα, σαν εκείνες τις δόξες χρώματος και χρυσού που θα έβλεπα αργότερα την άνοιξη. Απλώς μια πεταλούδα ασήμαντη, γκριζα, λίγο γαλαζωπή αν την κοίταζες

σουφρώνοντας πολύ τα μάτια, μια μεγάλη νυχτόβια πεταλούδα ζαβλακωμένη από το φως. Σκέφτηκα μια στιγμή να τη βασανίσω, όπως όλα τα πιτσιρίκια της ηλικίας μου, έπειτα συνειδητοποίησα ότι, κοιτάζοντάς την επίμονα, μοναδικό ήρεμο στοιχείο σ' έναν φρενιασμένο κόσμο, η ναυτία μου έφευγε. Η πεταλούδα έμεινε εκεί επί ώρες, σταλμένη από μια φιλική δύναμη για να με παραγορήσει, και ήταν ίσως η πρώτη πρώτη μου διαίσθηση πως τίποτα δεν είναι στ' αλήθεια αυτό που φαίνεται, πως μια πεταλούδα δεν είναι απλώς μια πεταλούδα αλλά μια ιστορία, κάτι πελώριο χωμένο σ' έναν πολύ μικρό χώρο, πράγμα που θα επιβεβαίωνε η πρώτη ατομική βόμβα μερικές δεκαετίες αργότερα και, ίσως ακόμη περισσότερο, αυτό που αφήνω πεθαίνοντας μέσα στις κρηπίδες του πιο όμορφου αβαείου της χώρας.

Όταν ο *ιντζενιέρε* Καρμόνε ξύπνησε, μου ανέπτυξε το σχέδιό του, γιατί είχε ένα. Ήταν κομμουνιστής. Ξέρεις τι είναι αυτό; Είχα ακούσει τη βρισιά πολλές φορές στην κοινότητα, εκεί πάνω στη Γαλλία, ο κόσμος αναρωτιόταν πάντοτε αν ο τάδε ή ο δείνα ήταν κομμουνιστής. Απάντησα: «Πφφφ, και βέβαια, είναι ένας άντρας που αγαπάει τους άντρες».

Ο *ιντζενιέρε* έβαλε τα γέλια. Κατά κάποιον τρόπο ναι, ο κομμουνιστής ήταν ένας άντρας που αγαπούσε τους άντρες. «Εξάλλου, δεν υπάρχει άσχημος τρόπος ν' αγαπάς τους ανθρώπους,* το καταλαβαίνεις αυτό;» Δεν τον είχα δει ποτέ τόσο σοβαρό.

Η οικογένεια Καρμόνε είχε στην ιδιοκτησία της ένα

---

* Προφανώς ο συγγραφέας παίζει με τη διπλή σημασία, στα γαλλικά, της λέξης *homme*: άντρας και άνθρωπος. (Σ.τ.Μ.)

κτήμα στην επαρχία της Λ' Άκουιλα, στην οποία η γεωγραφία είχε κάνει δύο αδικίες. Η πρώτη, ήταν η μόνη επαρχία του Αμπρούτσο που δεν είχε πρόσβαση στη θάλασσα. Η δεύτερη, σεισμοί τη ρήμαζαν σε τακτά χρονικά διαστήματα, όπως τη Λιγυρία των προγόνων μου, με τη διαφορά ότι εκείνη η σκρόφα η Λιγυρία είχε πρόσβαση στη θάλασσα.

Το κτήμα της οικογένειας πρόσφερε ευχάριστη θέα στη λίμνη του Σκάννο. Ο *ιντζενιέρε* λογάριαζε να χτίσει εκεί έναν πύργο ανεβασμένο σε μια γιγάντια πλατφόρμα περιστρεφόμενη με ρουλεμάν και να στεγάσει τους προλετάριους της περιοχής, όλο αυτό για ένα χαμηλό ενοίκιο που θα του επέτρεπε να ζει αξιοπρεπώς – δεδομένου ότι, ως καλός κομμουνιστής, κρατούσε για τον εαυτό του το τελευταίο πάτωμα. Χάρη σε δύο ομάδες αλόγων που θα αλλάζαν βάρδια κάθε δώδεκα ώρες, το κτίριο θα περιστρεφόταν περί τον άξονά του στο πέρασμα της ημέρας. Οι ένοικοί του θα απολάμβαναν έτσι, χωρίς εξαίρεση, χωρίς εκμεταλλευτές ούτε θύματα εκμετάλλευσης, τη θέα στη λίμνη μία φορά τη μέρα. Ίσως ο ηλεκτρισμός να αντικαθιστούσε κάποια μέρα τα άλογα, έστω κι αν ο Καρμόνε ομολογούσε ότι ασφαλώς δε θα έφτανε ποτέ τόσο μακριά. Αλλά του άρεσε να ονειρεύεται.

Τα ρουλεμάν είχαν επίσης το πλεονέκτημα, εάν γινόταν σεισμός, να λειτουργούν ανεξάρτητα από τη σύσταση του εδάφους. Σε περίπτωση δόνησης βαθμού XII της κλίμακας Μερκάλλι –εκείνος ήταν που μου έμαθε αυτό το όνομα–, το κτίριό του είχε τριάντα τοις εκατό μεγαλύτερη πιθανότητα ν' αντέξει από ό,τι ένα κανονικό κτίριο. Τριάντα τοις εκατό δεν έμοιαζε σπουδαίο πράγμα, αλλά ο βαθμός XII δεν ήταν διόλου καλαμπούρι, εξήγησε γουρλώνοντας τα μάτια, ήταν τεράστιος.

Παραδόθηκα σ' ένα μισοϋπνι, τα μάτια καρφωμένα στην πεταλούδα μου, και μπήκαμε στην Ιταλία ενόσω ο *ιντζενιέρε* μού μιλούσε τρυφερά περί ερήμωσης.

Η Ιταλία κι εγώ αγκαλιαστήκαμε σφιχτά σαν παλιοί φίλοι στην πρώτη μας συνάντηση. Στη βιασύνη μου να βγω από το τρένο στον σταθμό του Τορίνου, παραπάτησα στο σκαλοπάτι και προσγειώθηκα με τα χέρια απλωμένα στην αποβάθρα. Έμεινα μια στιγμή ξαπλωμένος, χωρίς να σκεφτώ να κλάψω, με τη μακαριότητα ιερέα στη χειροτονία του. Η Ιταλία μύριζε μπαρουτί. Η Ιταλία μύριζε πόλεμο.

Ο *ιντζενιέρε* αποφάσισε να πάρουμε άμαξα. Κόστιζε πιο πολύ απ' το να περπατήσουμε, αλλά η μητέρα μου του είχε εμπιστευτεί χρήματα σ' έναν φάκελο και, όπως το κρασί έπρεπε να πίνεται, αποφάνθηκε, το χρήμα έπρεπε να ξοδεύεται, πάμε λοιπόν ν' αγοράσουμε ένα μπουκαλάκι κόκκινο του Πάδου πριν πάρουμε τον δρόμο, αν συμφωνείς.

Συμφωνούσα, μαγεμένος απ' όσα ανακάλυπτα: στρατιώτες σε άδεια, στρατιώτες προς αναχώρηση, αχθοφόρους, οδηγούς τρένου, κι ένα ολόκληρο πλήθος ανθρώπων αλλήθωρων που ο ρόλος ή οι φιλοδοξίες τους φάνταζαν μυστηριώδεις στο πιτσιρίκι που ήμουν. Δεν είχα δει ποτέ στη ζωή μου αλλήθωρους ανθρώπους. Είχα την αίσθηση ότι ανταπέδιδαν καλοπροαίρετα τα δικά μου επίμονα βλέμματα, σαν για να μου πουν *είσαι απ' τους δικούς μας*. Ίσως πάλι να κοίταζαν μόνο το μπλαβί καρούμπαλο που φύτρωνε ακριβώς στη μέση του μετώπου μου. Προχωρούσα μέσα σ' ένα δάσος από γάμπες, μακάριος, σαγγενευμένος από άλλες μυρωδιές: απολυμαντικό και πετσί, μέταλλο και κανόνια, αρώματα από ημίφως και

πεδία μαχών. Και υπήρχε ο θόρυβος, ένας ορυμαγδός σιδηρουργείου. Έτριζε, τσίριζε, βροντούσε, η λεγόμενη συγκεκριμένη μουσική* παιγμένη από αναλφάβητους, πολύ μακριά από τις αίθουσες όπου βαριασχημένοι επώνυμοι θα στριμώχονταν κάποια μέρα για να παραστήσουν ότι την εκτιμούν.

Έφτανα χωρίς να το ξέρω στο απόγειο του φουτουρισμού. Ο κόσμος δεν ήταν παρά ταχύτητα, ταχύτητα στα βήματα, στα τρένα, στις σφαίρες, στις αλλαγές τύχης ή συμμαχιών. Όλοι εκείνοι οι άνθρωποι, ωστόσο, όλη εκείνη η μάζα έμοιαζε ν' αντιστέκεται σ' αυτή την πιλάλα. Τα κορμιά σκιρτούσαν πρόσχαρα, σπρώχονταν προς τα βαγόνια, τα χαρακώματα, έναν ορίζοντα κλεισμένο με συρματοπλέγμα. Αλλά κάτι μεταξύ δύο κινήσεων, δύο εφορηήσεων, ούρλιαζε θέλω να ζήσω λίγο ακόμα.

Αργότερα, όταν η καριέρα μου απογειώθηκε, ένας συλλέκτης μού έδειξε με περηφάνια το τελευταίο του απόκτημα, τον φουτουριστικό πίνακα *Η εξέγερση*, του Λουίτζι Ρούσσολο. Αυτό έγινε στη Ρώμη, στο γύρισμα της δεκαετίας του '30, νομίζω. Ο συλλέκτης θεωρούσε τον εαυτό του πεφωτισμένο φιλότεχνο, παθιασμένο με την αφηρημένη τέχνη. Ήταν ένας ηλίθιος. Κανείς, εκτός κι αν ήταν παρών εκείνη τη μέρα στον σταθμό της Πόρτα Νουόβα, δεν μπορεί να καταλάβει αυτό το έργο. Κανείς δεν

---

* Η «συγκεκριμένη» λεγόμενη μουσική παράγεται με επεξεργασία προηχογραφημένων ήχων του εκάστοτε τυχαίου ή επιλεγμένου περιβάλλοντος. Ορίζεται κατ' αντίθεση προς την παραδοσιακή, «αφηρημένη» λεγόμενη μουσική, όπου προηγείται η σύνθεση, και ο ήχος θα παραχθεί κατά την εκτέλεσή της από τους μουσικούς. Ιστορικά και ιδεολογικά, η «συγκεκριμένη» μουσική εγγράφεται στο κίνημα του φουτουρισμού, το οποίο προτάσσει, ως γνωστόν, τη ρήξη του νέου με το παλαιό. (Σ.τ.Μ.)

μπορεί να καταλάβει ότι ο πίνακας δεν έχει τίποτα αφηρημένο. Είναι πίνακας παραστατικός. Ο Ρούσσολο ζωγράφισε αυτό που έσκαγε στα μούτρα μας.

Κανένα δωδεκάχρονο πιτσιρίκι δεν το διατυπώνει προφανώς μ' αυτούς τους όρους. Τη δεδομένη στιγμή, αρκέστηκα να κοιτάζω γύρω μου, με γουρλωμένα μάτια, ενόσω ο *ιντζενιέρε* ανακούφιζε τη δίψα του σ' ένα καπηλειό στην άκρη της αποβάθρας. Αλλά τα είδα όλα αυτά. Σημάδι, αν χρειάζόταν ακόμη ένα, ότι δεν ήμουν εντελώς όπως όλος ο κόσμος.

Φύγαμε απ' τον σταθμό με ελαφρό χιόνι. Είχαμε μόλις βγει, όταν ένας καραμπινιέρος μάς έκοψε τον δρόμο και ζήτησε να δει τα χαρτιά μου. Όχι του συντρόφου μου, μόνο τα δικά μου. Με τα δάχτυλα μουδιασμένα από το κρύο και το κόκκινο κρασάκι του Πάδου, ο *ιντζενιέρε* Καρμόνε τού έτεινε το πασαπόρτι μου. Ο άλλος με κοίταξε με ύφος καχύποπτο, ύφος που πρέπει να το φορούσε κάθε πρωί και να το έβγαζε το βράδυ, εκτός κι αν είχε γεννηθεί μ' αυτό.

— Είσαι ένας μικρός Φραντσέζος;

Δε μου άρεσε να με αποκαλούν «Γάλλο». Κι ακόμα λιγότερο να με αποκαλούν «μικρό».

— Μικρό Φραντσέζο να πεις τα μούτρα σου, *cazzino*.*

Ο καραμπινιέρος κόντεψε να πνιγεί, *cazzino* ήταν η αγαπημένη βρισιά των πίσω αυλών όπου είχα μεγαλώσει, και οι καραμπινιέροι δεν είχαν διαλέξει ένα επάγγελμα όπου φορούν τόσο ωραίες στολές για να προσβάλλει ο καθένας το μέγεθος του ανδρισμού τους.

Σαν καλός μηχανικός που ήταν, ο *ιντζενιέρε* τράβηξε

---

* Μικροτσούτσουνος (ιταλικά στο πρωτότυπο). (Σ.τ.Μ.)

τον φάκελο της μητέρας μου από την τσέπη του και λάδωσε τους τροχούς του μηχανισμού που είχαν μπλοκάρει. Σύντομα καταφέραμε να φύγουμε. Αρνήθηκα να ανέβω σε άμαξα, έδειξα το τραμ. Ο Καρμόνε βλαστήμησε, συμβουλεύτηκε έναν χάρτη, έκανε μερικές ερωτήσεις, βεβαιώθηκε ότι το τραμ δε θα μας άφηνε πολύ μακριά από το μέρος όπου έπρεπε να πάμε.

Με τον πισινό σ' έναν ξύλινο πάγκο, διέσχισα την πρώτη μεγάλη πόλη της ζωής μου. Ήμουν ευτυχημένος. Είχα χάσει τον πατέρα μου, δεν ήξερα πότε θα ξανάβλεπα τη μητέρα μου, αλλά ναι, ήμουν ευτυχημένος και μεθυσμένος απ' όλα αυτά που ήταν ακόμα μπροστά μου, εκείνη τη μάζα μέλλοντος που είχα να σκαρφαλώσω, να κόψω στα μέτρα μου.

— Σινιόρ Καρμόνε;

— Ναι;

— Τι είναι ο ηλεκτρισμός;

Με κοίταξε επίμονα με απορία, φάνηκε να θυμάται ότι είχα περάσει την πρώτη δεκαετία της ζωής μου σ' ένα χωριό της Σαβοΐας που δεν το είχα εγκαταλείψει ποτέ.

— Είναι αυτό, αγόρι μου.

Έδειξε έναν λυχνοστάτη που κατέληγε σ' έναν ωραίο χρυσαφί λαμπτήρα.

— Είναι δηλαδή σαν κερί;

— Αλλά δε σταματάει ποτέ. Είναι ηλεκτρόνια που κυκλοφορούν ανάμεσα σε δυο κομμάτια κάρβουνο.

— Το ηλεκτρόνιο τι είναι; Κάτι σαν νεράιδα;

— Όχι, είναι επιστήμη.

— Η επιστήμη τι είναι;

Οι νιφάδες στροβιλίζονταν ανάλαφρες σαν κοριτσίστικο φουστάνι. Ο ιντζενιέρε απάντησε στις ερωτήσεις μου χωρίς ανυπομονησία, ούτε συγκατάβαση. Σε λίγο προ-

σπεράσαμε ένα πελώριο κτίριο υπό κατασκευή: το Λινγκόττο, όπου τα αυτοκίνητα Fiat θα ανέβαιναν λίγα χρόνια αργότερα, από μια ελικοειδή ράμπα, προς την οροφή, όπου θα έκαναν τις πρώτες περιστροφές τους μετά τη συναρμολόγηση – μια μηχανική Σάκρα ντι Σαν Μικέλε. Τα προάστια αραίωναν, οι δρόμοι άφηναν τη θέση τους σε αλάνες, το τραμ σταμάτησε σε κάτι που έμοιαζε με χωράφι. Χρειάστηκε να διανύσουμε τα τρία τελευταία χιλιόμετρα με τα πόδια. Ήμουν ευγνώμων σ' αυτόν τον τύπο, τον Καρμόνε, που με είχε συνοδεύσει τόσο μακριά, παρά το κρύο, παρά την εποχή. Περιπατούσαμε στη λάσπη και φανταζόμουν πως, ήδη, τα μάτια της μητέρας μου άρχιζαν να ξεθωριάζουν στη μνήμη του, να του φαίνονται λιγότερο βιολετιά. Αλλά με οδήγησε χωρίς να λακίσει μέχρι την πόρτα του θείου Αλμπέρτο.

Χρειάστηκε να ταλαιπωρήσει το καμπανάκι και να χτυπήσει πολλές φορές το πορτόφυλλο προτού ο Αλμπέρτο δεήσει ν' ανοίξει, φορώντας μια βρόμικη καζάκα. Τα ίδια θολά μάτια με του *ιντζενιέρε* διάστικτα από κόκκινες φλεβίτσες: οι δύο άντρες μοιράζονταν μια υπέρμετρη αγάπη για την γκράπα. Η μητέρα μου είχε γράψει για να ανακοινώσει τον ερχομό μου, άρα δεν υπήρχαν πολλά να εξηγήσουμε.

— Ιδού ο καινούριος σας μαθητευόμενος, ο Μικελάντζελο, ο γιος της Αντονέλλα Βιταλιάνι. Ο ανιψιός σας.

— Δε μου αρέσει να με φωνάζουν Μικελάντζελο.

Ο θείος Αλμπέρτο κατέβασε τα μάτια επάνω μου. Νόμισα ότι θα με ρωτούσε πώς ήθελα να με φωνάζουν, οπότε θα είχα απαντήσει «Μίμο». Το προσωνύμιο που οι γονείς μου μου έδιναν από πάντα, το προσωνύμιο που θα μου έδιναν οι άνθρωποι για άλλα εβδομήντα χρόνια.

— Δεν τον θέλω, είπε ο Αλμπέρτο.

Για άλλη μια φορά, είχα ξεχάσει μια λεπτομέρεια.
Γιατί ναι, είναι σημαντική ως λεπτομέρεια.

— Δεν καταλαβαίνω. Νόμιζα ότι η Αντονέλ... η κυρία Βιταλιάνι σάς είχε γράψει κι ότι ήταν συμφωνημένο.

— Μου έγγραψε. Αλλά δεν τον θέλω, έναν μαθητευό-
μενο όπως ετούτος.

— Και γιατί δηλαδή;

— Γιατί κανείς δε μου είπε ότι είναι κοντοπίθαρος.